

A TÁJÁTALAKULÁS ÉS A MADÁRVILÁG VÁLTOZÁSA BIHARBAN

Dr. Kovács Gábor

Hortobágyi Nemzeti Park, Nagyiván

1970 óta vizsgálom rendszeresen Bihar megye északkeleti részének madárvilágát. Megfigyeléseimet Nagykereki, Bedő, Zomlin, Esztár, Konyár, Hosszúpályi és Derecske községek határában végeztem.

Tájképileg rendkívül változatos terület. Számos egykori folyómeder, kunhalom, rét, mocsár, szikes legelő, telepített erdő tagolja a kultúrterületeket. Megyénkre jellemző a falvak viszonylagos sűrűsége, a nagy múltú és jelenleg igen intenzív szántóföldi gazdálkodás.

A reliktszerűen, kis foltokban megmaradt rétek, szikes tavak, mocsarak madárélete mégis meglepően gazdag. Megfigyelőútjaim során számos értékes faj költését észleltem, de a vizsgált területek fő értéke a madárvonulás fenntartásában van.

Az eltelt egy évtized során számos tájatalakulás történt a területen. A felsorolt községek határában természetvédelmet érdemlő részek is vannak, amelyek tanulmányozását mindig különös figyelemmel kísértem. Jelen munkámban is ezek közül emelek ki kettőt, amelyek madárvilágát és annak változásának okait részletesen kívánom bemutatni.

A Sándoros melletti szolonsák szikes

Hosszúpályi és Konyár községek között, Sándoros-majornál találjuk a Nagy-Fehértó nevű szikes legelőt. Csapadékos években (1970, 1974) a terület 70–80%-a víz alá kerül.

Szolonsákos szikes talaján dominál a *Puccinellietum limosae* asszociáció, számos beékelődő, szigetszerű löszfolttal, amely utóbbiakon a fenyérfű (*Andropogon ischaemum*) tömegesen előfordul. Ezek a körülmények jelzik, hogy Sándoros szikesei kevésbé hasonlítanak a hortobágyi szolonyeczekre, inkább a békési vagy a csongrádi szolonsákokkal mutatnak rokonságot.

1978 őszén a sándorosi területet gáttal vették körül, és kb. 3 millió köbméter víz befogadására alkalmas tározót létesítettek, amelyet a Konyári-Kálló vízfolyásból terveznek feltölteni. A gátrendszer és a mederépítés előtt a terület elsősorban a vonuló madarak pihenő- és táplálkozóhelye volt. Tavasszal és kora ősszel számos ritkaságot megfigyeltem itt, mint pl. az aranylile keleti alfaja (*Charadrius apricarius altifrons*), a havasilile (*Charadrius morinellus*), a laposcsőrű víztaposó (*Phalaropus fulicarius*) stb. Száraz években a limikolák és más vízimadarak vonuláskor is elkerülték.

Fészkelő fajokban szegény volt. 7–8 pár bicic, 1–2 pár piros lábú cankó,

10–12 pár mezei pacsirta költött évente. 1978 után ez a helyzet nagyot változott.

A gátépítés során a készülő gátak mentén a gépek nagy felületeken elhordták a felső talajréteget, így kb. 1,5 km hosszú 30–70 méter széles szikestőláncolat jött létre. Bár sem 1979-ben, sem 1980-ban nem töltötték még fel a tározót, ezekben a szikes tavakban a csapadékból tekintélyes vízfelületek gyűltek össze. Különösen 1980-ban költött itt szokatlanul sok madár. A bolygatatlan felszínű, de mélyebb fekvésű részeken is megállt a víz, mert a gátrendszer megakadályozta az elfolyást, a terület szokásos kiszáradását. A tartós vízborítás hatására ez utóbbi helyen szikes réti növényzet uralkodott el (*Eleocharis palustris*, *Glyceria maxima*, *Bolboschoenus maritimus*).

Itt 15–20 pár fehérszárnyú szerkő, valamint 6 pár kormos szerkő vegyes fészektelepe alakult ki.

A *Bolboschoenetum* zárt állományában sikeresen költött két pár nyári lúd is.

A Sándorosra legjellemzőbb, nagy kiterjedésű homogén *Puccinellietum*-ban fészkelő 6 pár piros lábú cankó, 1 pár goda, 25–30 pár bíbic jelzi a biotópban végbement változást. A gátak miatt jóval több volt a vizes terület, amely kedvezett a parti madarak költésének, viszont mezei pacsirtát ebben az évben csak 4 párban észleltem.

A frissen kialakult szikes tavak csupasz szegélyén 1980. május 12-én fészkelve találtam 1 pár kislilét (*Charadrius dubius*). Költőhelyül a nyers, iszapos félszigetek egyikét választották. A fészkek nyílt helyen volt, a közelben nem nőtt semmilyen növény. A tavakon, ill. a szegélyükben ez volt az első megtelepedő faj.

A gát melletti rétek egyikén ugyancsak ebben az időben költött le 1 pár kucsmás billegető (*Motacilla flava feldeggii*). Fészkelőhelyükön dominált a *Beckmannia eruciformis*, sok *Lythrum* és *Rumex* kóróval. A hím feldeggii egy *flava* tojóval volt párban. A gátakon 2 pár hantmadár és 3 pár parlagi pityer költését feltételeztem.

A szikes téli madáréletét a tározó létrehozása még nem változtatta meg. A téli énekesek közül gyakori a hősármány, a téli kenderike, előfordul a sarkantyús sármány és a fülespacsirta. Feltételezhető, hogy a tározó feltöltése sok vízimadarat vonz majd ide, más fajok viszont kiszorulnak. Erre utal az előbb tárgyalt átmeneti állapot is.

Konyári-Sóstó szikes tavai

Konyári-Sóstó település Sándorostól alig 3 km-re található, vele közvetlenül határos.

Legfőbb, természetvédelemre méltó értékét képezik az egykori folyómedrek lefolyástalanná vált részein kialakult szikes tavak. Öt nagyobb (300–500 m átmérőjű) tó található területén. Kettő már erősen elnádásodott, három viszont nagyrészt nyílt vizű, növényzet alig van rajtuk. Partjuk sok helyen vakszikes, szegélynövényzetük is csak foltokban vagy szigetszerűen van. Uralkodó növényfaj ezeken a helyeken a *Bolboschoenus maritimus*. Az elnádásodó tavak fészkelő fajokban gazdagok. Nyári lúd, vörös gém, kis vízi csibe, vízityúk, barna rétihéja, barkóscinege, kékbegy fészkelése rendszeres.

A nyílt szikes tavak fészkelő fajokban szegények. Az Esztár melletti,

Sziksós nevű tónál 1975–76-ban 2 pár gulipán költött. Igen gazdag viszont ezeknek a tavaknak vonuláskor a madárviláguk (tavi cankó, sárjárom, sarki partfutó, vékonycsőrű póling megfigyelése).

Vizük gyakran kiszárad, a medret ilyenkor halofita növényzet borítja el, amely a téli énekesek fő táplálékát képezi. Különösen a Kerek fenék nevű tó szárad ki elég gyakran.

A sándorosi szikes és a Konyári-Sóstó melletti szikes tavak a tájatalakító munkák során hasonló élőhelyekké váltak, egymással összefüggő tóláncolatot képeznek. A felsorolt értékes fajok előfordulása, költése arra ösztönöz, hogy az Alföld más részein meglevő, hasonló adottságú élőhelyeket is szemmel tart-suk, hiszen sok esetben egy-egy kipusztulóban levő, ritka madárfaj lel itt menedéket. Az ilyen területek védelme – legalább megyei szinten – feltétlenül indokolt.

Irodalom — References

Kovács G. (1976): Nászruhás aranylile megfigyelése Sándoroson. Aquila. 83. 282. p.

Kovács G. (1976): Fülepacsirta Konyári-Sóstón. Aquila. 83. 288. p.

Kovács G. (1976): Sándoros és Konyári-Sóstó madárvilága. Kézirat.

Kovács G. (1979): Téli énekesmadarak vizsgálata a Hortobágy és Bihar szikesein. Aquila. Sajtó alatt.

Transformation of the landscape and changes in the avifauna in Bihar (Hungary)

Dr. G. Kovács

Bird ecological and faunistic investigations have been conducted by the author in the north-eastern third of county Hajdú-Bihar from 1970 on. The results of his observations are discussed in the report. From the dynamism of natronophilous bird species of indicator function he is casting light on the changes of anthropogenous nature in the environment.

Author's Address:

Dr. G. Kovács

Nagyiván

Bem apó u. 1.

H – 5363